



## OLIV TA'LIM MUASSASASI TALABALARINING IJODIY QOBILYATLARINI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK JIHATLARI

*Shofiddinova Z.I.*

*TDIU tayanch doktoranti*

**Tayanch so'zlar:** ijodkorlik, kreativlik, shakllantirish va rivojlantirish, motiv, innovatsion jarayon, psixologik holat.

**Ключевые слова:** творчество, креативность, становление и развитие, мотив, инновационный процесс, психологическое состояние.

**Key words:** creativity, creativity, formation and development, motive, innovative process, psychological state.

Kirish. O'zingizni ijodkor deb bilasizmi yoki yo'qmi, biz hammamiz ijodkor odamlarmiz. Tasvirni bo'yash uchun ijodiy fikrlash kerak, biroq elektron jadvalda qo'llash uchun to'g'ri formulani aniqlash, shokoladli pechene retseptini ixtiro qilish yoki tug'ilgan kunni rejalashtirish uchun ham ijodiy fikrlash kerak. Ammo ba'zi odamlar boshqalarga qaraganda ijodiy jarayonda ko'proq mashq qiladilar va tajribaliroqdirlar. Asosiysi, ijodkorlik bizning eng muhim insoniy fazilatlarimiz: qiziquvchanlik, ixtirochilik va noma'lum narsalarni o'rganishga intilish ifodasidir. Ijodkorlikdan foydalanib, biz mumkin bo'lgan chegaralarni oshira olamiz, yangi dunyolarni tasavvur qilamiz va jamiyatimiz oldida turgan eng dolzarb muammolarga yechim topamiz.

Asosiy ijodkorlik hayotimizda muhim rol o'ynashiga qaramay, ta'lim tizimimizda ko'pincha unga ahamiyat berilmaydi va e'tiborga olinmaydi. Bizga faktlar va raqamlarni eslab qolish, qoidalar va tartiblarga rioya qilish va boshqalarning umidlarini qondirish o'rgatiladi. Ushbu yondashuv texnik jihatdan malakali talabalarni ishlab chiqarishi mumkin, ammo u haqiqiy innovatsiyaning markazida ijodkorlik ruhini rivojlantira olmaydi.

Tez rivojlanayotgan avtomatlashtirish dunyosida ijodiy fikrlash va muammolarga innovatsion yechimlar taklif qilish qobiliyati juda muhimdir.



Bu, ayniqsa, ta'lim sohasida to'g'ri keladi, bu yerda ijodkorlikni rivojlantirish talabalarida muhim tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, ularni XXI asr ishchi kuchiga tayyor bo'lishga yetaklaydi. Ushbu sohadagi tadqiqotlar obyektiv ravishda talabga ega bo'lib, hayotning turli sohalarida ijtimoiy ahamiyatga ega, bu keng bilimlarning mavjudligi, shuningdek, ma'lum bir sohadagi rivojlanishni oldindan ko'ra bilish, paydo bo'lgan muammolarni hal qilish qobiliyati, qobiliyatlari bilan bog'liq tizimli fikr yuritish, ya'ni o'rganilayotgan masala bilan bevosita va bilvosita bog'liq bo'lgan hamma narsani ham mavhum, ham mazmunli shaklda o'z ichiga oladi va ishlatadi [1].

Natijani qayta ishlash va baholash – o'rganishga o'rgatish. Mamlakat ta'lim tizimi oldida murakkab vazifa turibdi: hayot davomida o'rganishga qodir, o'zini o'zi bajaradigan mobil shaxsni shakllantirish va rivojlantirish va bu, o'z navbatida, talaba shaxsining rivojlanishi g'oyalariga asoslangan o'quv jarayonining vazifalari va shartlarini to'g'rilaydi. Hamma talabalarning raqamli yangiliklarga qiziquvchanligini biladi va shu bilan birga, insoniyatning ichki tabiatidan kelib chiqqan holda ularning atrof-muhitga, odamlarga, ijtimoiy hodisalarga qiziqishini ham inobatga olish darkor. Agar o'qituvchi proksimal rivojlanish zonasida ishlasa, u holda fikrlashga qiziqish chuqurlashadi. Bu talabalarining kreativ tafakkuri va kognitiv faolligini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir [2].

Innovatsion faoliyatning ijodiy tarkibiy qismini tushunish uchun asos o'qituvchining innovatsion faoliyatining ijodiy xususiyatini tavsiflovchi va ijodiy va innovatsion jarayonning muayyan bosqichlarida o'zini namoyon qiladigan ijodkorlik atamasini o'rganishdir. Ijod XX-asrning ikkinchi yarmidan sotsiologlar, psixologlar va pedagoglar tomonidan jadal o'rganilmoqda.

Dastlab ijodkorlik intellekt funksiyasi sifatida o'rganilib, intellektning rivojlanish darajasi reaktivlikning rivojlanish darajasi bilan solishtirildi. Keyinchalik ma'lum bo'ldiki, aql darajasi ijodkorlik bilan faqat ma'lum bir chegaragacha bog'liq va eng yuqori aql ijodkorlikka xalaqit beradi. Hozirda ijodkorlik o'zining psixologik xususiyatlarining butun majmuasiga qarab aql-zakovatga kamaymaydigan yaxlit shaxsning funksiyasi sifatida o'rganilmoqda [3].

Talabalar ijodini rivojlantirishning eng muhim sharti o'qituvchi bilan birgalikda tadqiqot faoliyatidir. Bu muammo hal qilinayotgan, javobini na o'quvchi, na o'qituvchi bilmagan vaziyatdagina mumkin. Bunday sharoitda vazifa tarbiyaviy vazifadan haqiqiy ilmiy yoki ishlab chiqarish muammosiga aylanadi, bu esa, ijodiy faoliyatni rag'batlantiradigan motivlar "hovuzini"



boyitadi va mustahkamlaydi. O‘z-o‘zini anglash motivlari, ijtimoiy motivlar, raqobat motivlari va boshqalar alohida ahamiyatga ega. Ushbu motivlarni aktuallashtirish va ichki motivatsiyani shakllantirish uchun o‘qituvchining o‘quvchi bilan birgalikdagi faoliyatda shaxsiy ishtiroki alohida ahamiyatga ega.

Ijodkorlik ko‘pincha og‘zaki so‘z bilan aytiladi, lekin aslida ko‘pchilik maktablarda “ijodiy bo‘shliq” mavjud bo‘lib, maktabdan tashqarida sezilarli darajada ko‘proq ijodiy faoliyat sodir bo‘ladi. Ko‘pgina psixologlarning ta’kidlashicha, ijodkorlik sinfdan shunchaki boyitish yoki qo‘shimcha emas: bu o‘rganishni kuchaytiradigan va XXI-asr ishchi kuchida muhim bo‘lgan aniqlangan, o‘lchanadigan psixologik ko‘nikmalar to‘plamidir.

O‘qituvchi talabalar bilan o‘zaro munosabatlarning optimal uslubi va ohangini topishi kerak. Shuni tushunish kerakki, hissiy fon shaxsiy his-tuyg‘ular bilan chambarchas bog‘liq, shuning uchun chet tili darslarida hukmronlik qiladigan muhit talabalar tashabbusining namoyon bo‘lishiga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Muayyan talaba bilan umumiy til topa olmaslik, o‘quvchining o‘qituvchiga nisbatan salbiy munosabatida ifodalangan hissiy taranglikka olib kelishi mumkin. Bunday holat, shubhasiz, talabaning chet tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini pasayishiga va natijada uning samaradorligini pasayishiga va kelajakda butun o‘quv jarayoni bilan bog‘liq doimiy salbiy his-tuyg‘ularning paydo bo‘lishiga olib kelishi mumkin (ya’ni faoliyat uchun motivatsiyaning keskin pasayishi). Shu sababli, o‘qituvchi shuni yodda tutishi kerakki, haddan tashqari qattiq tanqid, qoida tariqasida, o‘quvchilarda salbiy his-tuyg‘ularni keltirib chiqaradi, bu esa, buzg‘unchi psixologik reaksiyani qo‘zg‘atishi mumkin va natijada chet tilini ishlatishdan qo‘rqish va o‘qish jarayonida noaniqlikni keltirib chiqaradi. chet el madaniyatining haqiqatlarini tushunish [5]. Ushbu aqliy shakllanishlardan biri ijodiy fikrlashni rivojlantirish bo‘lib, u o‘rganish muvaffaqiyatiga katta ta’sir qiladi. Shu bois maktab hozirgi vaqtda o‘quvchilarga nafaqat turli fanlar bo‘yicha bilim berish, balki o‘quv jarayonida ularning ijodiy fikrlashiga hissa qo‘shadigan shart-sharoitlarni yaratish vazifasini ham qo‘ymoqda.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish, birinchidan, bilimlarni ongli ravishda egallash va uni mustaqil ravishda “o‘zlashtirish” istagini, uni amaliy faoliyatida qo‘llash qobiliyatini rivojlantiradi. O.L.Rakovskaya ta’lim loyihasini talabalarining ijodiy faoliyatini rivojlantirishning samarali shakli deb belgilaydi. Uning fikricha, haqiqiy ta’lim loyihasi “o‘qituvchining o‘quvchida o‘quvchi ongida paydo bo‘ladigan savol tug‘diradigan va barcha sa’y-harakatlariga qaramay, uni yolg‘iz qoldirmaydigan va uni o‘z taqdirini o‘zi belgilashga majbur qiladigan vaziyatni tashkil qilishdan boshlanadi. uning mumkin bo‘lgan yechimining muammoli



maydoni”. Muallif loyiha faoliyatining bosqichlarini tizimlashtirish keragligini taklif qiladi, bunda ijodiy faoliyat o‘z mohiyatiga ko‘ra hech qanday tuzilmaviy doirada bo‘lishi mumkin emas. Shu nuqtai nazardan, o‘quv loyihasi mantig‘ida o‘quvchilar ishini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak, bu esa, aqlni shakllantirish va ijodiy faollikni rivojlantirishga yordam beradi. Ta‘lim loyihasi ustida ishlash jarayonida ta‘lim ijodiy muhitini yaratish va rivojlantirish tamoyillari, O.L.Rakovskaya – fan, faoliyat, muammolarni hal qilish, bilimlarni birlashtirish, o‘qituvchi va talabalarning konstruktiv va birgalikdagi o‘zaro ta’siri, o‘quv va tadqiqot ishlarining birligi tamoyillari [6].

Loyiha studiyasi doirasida talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirish ijodkorlikka barqaror qiziqishni shakllantirishga, ijodiy jarayonning tuzilishi va mazmunini tushunishga, innovatsion faollik va mustaqillik darajasini oshirishga yordam beradi. Talabalar ijodiy jarayonning ishtirokchilari bo‘lib, yangi narsalarni yaratishga va yaratishga qodir bo‘lgan ijodiy faoliyatning to‘liq huquqli subyektlariga aylanadilar. Talaba erkin ijodkor shaxsga aylanadi [7].

S.V.Maksimova “Ijodkorlikdagi moslashtirilmagan va moslashuvchan ko‘rinishlarning dualligi” kontseptsiyasini ishlab chiqdi. Kontseptsiyaga ko‘ra, ijodiy jarayonda faoliyatning ikki turi ajratiladi: yangi g‘oyalar, maqsadlar va boshqalarni yaratish uchun zarur bo‘lgan moslashtirilmaydigan faoliyat va ularni amalga oshirish uchun muhim bo‘lgan moslashuvchi faoliyat. Moslashuvchan bo‘lmagan faoliyat bosqichida maqsad qo‘yiladi, gipoteza, g‘oya, tasvir hosil bo‘ladi; divergent va xayoliy fikrlash, sezgi ishtirok etadi, o‘ng yarim shar faollashadi. Moslashuvchan faoliyat bosqichida tasvir, g‘oyaning timsoli, muammoni hal qilish va ijodiy mahsulotning paydo bo‘lishi sodir bo‘ladi; konvergent fikrlash, mantiq, og‘zaki intellekt ustunlik qiladi, chap yarim shar faollashadi. Ijodiy usullar deb ataladigan umumiy narsa, birinchidan, ma‘lum darajada tafakkurni rivojlantirish sohasida olingan bilimlarni tizimlashtirishga imkon beradigan ma‘lum harakatlar majmuasining mavjudligidir. Masalan, hunarmandchilik muammoni bayon qilish, mavhum g‘oyalarni izlash, shakllantirish va mazmunli g‘oyalarni izlash kabi bosqichlarni o‘z ichiga oladi va u odamlar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga ishlaydi.

Ikkinchidan, muammolarni bartaraf etish orqali turli tadbirlarda ijobiy natijalarga e‘tibor qaratish. Birinchi navbatda, biznes muammosi uchun amaliy yechimlarni ishlab chiqish, hunarmandchilik metodologiyasida bo‘lgani kabi, jamiyat uchun zarur bo‘lgan yangi jismoniy obyektlar, xizmatlar yoki xatto virtual ijtimoiy xizmatlarning paydo bo‘lishiga qaratilgan.

Uchinchidan, bu tadqiqot fikrlashdan ko‘ra ko‘proq dizaynni rivojlantirishdir.



Fikrlashni rivojlantirish usullari sifatida ko'rsatilgan usullar yangi imkoniyatlarni izlashga, fikrlash shakllari va stereotiplaridan tashqariga chiqishga yordam beradi, guruh dinamikasining ideal ritmini yaratadi va natijada yangi jamiyatni, yangi xulq-atvor va to'plamni qurishga yordam beradi jamiyatda allaqachon mavjud bo'lgan modellarga asoslangan yangi roller [8].

Xulosa. Talabalarda ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda ko'plab omillar ta'sir etishini anglash mumkin. Har bir sohada bo'lgani kabi pedagogikada ham kasb egasidan mohirlik, tirishqoqlik, ishiga bo'lgan muhabbat, kasbiy kompetentlik, innovatsion yechimlar taklif qila olish qobiliyatlari talab etilar ekan. Aynan mana shu sifatlar ko'zlangan maqsadga erishishda, ta'lim sifatini oshirishda, jamiyat uchun yetuk kadrlar yetqazib berishda, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarning yuqori cho'qqilarga chiqishiga xizmat qilar ekan.

#### Adabiyotlar:

1. Боровинская Д.Н., Суровцев В.А. Креативность и мышление: категориальная характеристика // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – Т., 2019. – № 47.
2. Narziyeva K. Oliy ta'lim tizimida talabalarining kreativ fikrlashini shakllantirish // Общество и инновации. – М., 2020. – № 3(7/S). – В. 20-25.
3. Сергиенко Ю.А., Сунаякина Т.В. Креативность как основа инновационной педагогической деятельности // Концепт. – 2016. – Спецвыпуск. – № 03.
4. Эркан С., Сахин Ф. (2015). Определение от критического мышления: <http://www.criticalthinking.net/definition.html/>
5. Васильева А.Г. Роль креативности в обучении иностранному языку // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – М., 2014. – № 8 (38). – Ч. 1.
6. Раковская О.Л. Педагогические условия развития творческой активности студентов в рамках учебного процесса // Вестник Владимирского государственного университета им. Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. Серия: Педагогические и психологические науки. 2011. – № 30.
7. Torrance E.P., Myers R.E. Education and the creative hotential. Minneapolis: University of minnesota hress.
8. Боровинская Д.Н., Суровцев В.А. Креативность и мышление: категориальная характеристика // Вестник Томского государственного университета Философия. Социология. Политология. – Т., 2019. – № 47.

#### РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada talabalar ijodkorligi, ularni tashkil etish va takomillashtirish, bu jarayon ishtirokchilaridan pedagoglarning o'rni, uchraydigan muammolar va to'siqlar haqida izlanuvchilar, olimlar va tadqiqotchilarning fikrlari o'rganiladi.

#### РЕЗЮМЕ

В данной статье рассмотрено творчество студентов, его организация и совершенствование, роль педагогов-участников этого процесса, мнения студентов, ученых и исследователей о возникших проблемах и препятствиях.

#### SUMMARY

This article examines students' creativity, their organization and improvement, the role of pedagogues from participants in this process, the opinions of students, scientists and researchers about the encountered problems and obstacles.